

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom
Walk the Talk with Persons with Disabilities

**PRIRUČNIK ZA OBUKU ZA IZGRADNJU KAPACITETA
MLADIH I ŽENA SA INVALIDITETOM**

STVAR JE U STAVU, KORISTI GLAVU!

Izrada ove publikacije omogućena je podrškom američkog naroda putem Agencije Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj (USAID) i uz podršku Međunarodne fondacije za izborne sisteme (IFES). Mišljenja izneta ovde su mišljenja autora i ne odražavaju nužno stavove USAID-a, vlade Sjedinjenih Država ili IFES-a.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom
Walk the Talk with Persons with Disabilities

**PRIRUČNIK ZA OBUKU ZA IZGRADNJU KAPACITETA
MLADIH I ŽENA SA INVALIDITETOM**

Sadržaj

1. Uvod – O projektu.....	3
2. Ciljevi obuke	3
3. Program obuke.....	4
4. Prezentacije – sažetak.....	8
- Dr. Damjan Tatić.....	8
- Ljupka Mihajlovska.....	11
- Vesna Mizdrak.....	12
- Brankica Janković.....	15
- Ivanka Jovanović.....	17
- Milena Stojanović.....	18
- Sanja Nikolin.....	19
- Ana Rodić.....	22
5. Mentorski program i mentori/ke.....	23
6. Borba za prava osoba sa invaliditetom	25
7. Političko vođstvo osoba sa invaliditetom.....	28
8. Invalidnost i liderstvo – primer.....	28

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Uvod – o projektu

Projekat "Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom"

Projekat "Walk the Talk with PWD" („Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom“) nastoji da uskladi uloge i prakse ključnih aktera u izbornom procesu u Srbiji i političkim procesima široko gledano, sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD), član 29 i domaćim strateškim i zakonodavnim okvirom. Glavne prepreke za osobe sa različitim vrstama invaliditeta u Srbiji u izbornom procesu su: nedostatak dostupnih informacija o izbornim pitanjima / programima političkih partija; fizička dostupnost biračkih mesta; ograničene mogućnosti glasanja u rezidencijalnim ustanovama i obezbeđivanje tajnosti glasanja za slepe i slabovide osobe; nejasne procedure za glasanje od kuće; nedostatak podataka o izlaznosti OSI na izborima; prekršaji u pogledu prava glasanja za osobe sa intelektualnim invaliditetom (oduzetom poslovnom sposobnošću).

Cilj projekta "Walk the Talk with PWD" je da doprinese ravnopravnom pristupu izbornom procesu za osobe sa invaliditetom u Srbiji, kroz poboljšanja pristupačnosti biračkih mesta, korišćenje pristupačnih pomagala za glasanje za osobe sa invaliditetom, veće postojanje dostupnih sistema glasanja, usluge podrške osobama sa invaliditetom u pristupu izbornom procesu i njihovu mobilizaciju za učešće u izbornom procesu i razvoj sistema za praćenje izbornog procesa za osobe sa invaliditetom, davanje preporuka, saveta i stručnih mišljenja o određenim rešenjima koja mogu da doprinesu većoj pristupačnosti izbora u Srbiji.

Projekat se sastoji od 3 komponente:

- 1) uspostavljanje Grupe za konsultacije o inkluzivnom izbornom procesu i pravilima (Disability Inclusive Consultation Group – DICON) kao uticajne grupe na politike i prakse u vezi sa pristupačnim izbornim procesom u Srbiji na svim nivoima;
- 2) doprinos promenama u izbornim pravilima koja ometaju učešće osoba sa invaliditetom kroz javno zagovaranje, podizanje svesti i kampanjama; i
- 3) korišćenje prilike da se unutar pokreta osoba sa invaliditetom poveća učešće na izborima, uključujući podizanje kapaciteta 15 mladih osoba sa invaliditetom i žena sa invaliditetom kroz dve petodnevne obuke o političkom učešću i javnom zagovaranju.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom

Walk the Talk with Persons with Disabilities

Ciljevi obuke

Kome je namenjena obuka?

Ova obuka je namenjena mladim ženama i muškarcima sa invaliditetom koji su relativno novi aktivisti/kinje u nevladinim organizacijama i organizacijama civilnog društva, kao i ženama sa invaliditetom koje su se već aktivirale u organizacijama osoba sa invaliditetom ili drugim organizacijama civilnog društva, ili na drugi način ostvaruju svoj građanski aktivizam.

Ciljevi obuke:

1. Upoznati učesnike sa pojmom i praksom političkog učešća i učešća u izradi, sprovođenju i praćenju javnih politika .
2. Izgraditi kapacitete učesnika-ca da se uključe u javno zagovaranje koje podržava inkluzivne političke procese.
3. Uspostaviti i sprovesti plan podrške kroz individualno mentorstvo učesnicima-cama obuke radi daljeg jačanja i primene njihovih veština i znanja.

Program obuke

Modul 1

Dan 1 - Upoznavanje, predstavljanje, obuka za korišćenje Zoom aplikacije
Ponedjeljak, 8.jun, 2020.

Vreme	Tema	Predavač/ica
Metode koji su korišćene prilikom odbrade svih tema bile su diskusija, studije slučaja, prezentacije na osnovu profesionalnog iskustva predavača/čica		
10:00 - 10:45	<i>Uvod: Dobrodošlica za učesnike, kratak uvod u projekat "Hodajmo zajedno sa osobama sa invaliditetom"</i>	<i>Gordana Rajkov i Sanja Nikolin</i>
10:45 - 11:45	<i>Uvodna procena pre treninga kroz fokus grupu i obuka za korišćenje Zoom aplikacije</i>	<i>Sanja Nikolin</i>
11:45 - 12:00	<i>Plan za Dan 2 i pitanja i odgovori</i>	<i>Sanja Nikolin</i>

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom
Walk the Talk with Persons with Disabilities

Dan 2 - Građanska participacija i politička participacija

Utorak, 9.jun, 2020.

Vreme	Tema	Predavač/ica
10:00 - 11:00	<i>Razmišljanja učesnika o tome zašto osobe sa invaliditetom treba ili ne treba da glasaju na izborima - plenarna diskusija</i>	<i>Dr Damjan Tatić i Sanja Nikolin</i>
11:00 - 11:30	<i>Podela iskustva/saznanja o političkom učešću sa osobom sa invaliditetom Dr Damjanom Tatićem</i>	<i>Dr Damjan Tatić</i>
11:30 - 12:00	<i>Razgovor sa narodnom poslanicom i osobom sa invaliditetom Ljupkom Mihajlovskom</i>	<i>Ljupka Mihajlovska</i>

Dan 3 - Politička participacija i učešće u izborima

Sreda, 10. Jun, 2020.

Vreme	Tema	Predavač/ica
12:30 - 13:15	<i>Učešće i iskustvo trenera u izbornom ciklusu i ulozi Republičke izborne komisije - RIK-a u osiguravanju uslova za pristupačne izbore</i>	<i>Vesna Mizdrak</i>
13:15 - 13:30	<i>Dogovor oko mentorskih tema</i>	<i>Sanja Nikolin</i>
13:30 - 14:30	<i>Rasprava o pristupačnosti izbornog procesa – „Biti izabran“ - iskustvo trenera i diskusija</i>	<i>Brankica Janković i Gordana Rajkov</i>

Dan 4 - Imati glas - da li je politika samo partijsko angažovanje?

Četvrtak, 11. Jun, 2020.

Vreme	Tema	Predavač/ica
10:00 - 10:30	<i>Rekapitulacija dana 3 i plan rada za dan 4</i>	<i>Sanja Nikolin i Mimica Živadinović</i>
10:30 - 11:30	<i>„Drugi načini političkog ponašanja i načini da se čuje vaš glas“ - rad u malim grupama</i>	<i>Sanja Nikolin i Mimica Živadinović</i>

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom
Walk the Talk with Persons with Disabilities

11:30 - 12:00	„Korišćenje našeg glasa na dobar način - primer kako je osigurana uključenost OSI tokom pandemije COVID -19“	Ivanka Jovanović
---------------	--	------------------

Dan 5 - Da sam političarka/političar

Petak, 12. Jun, 2020.

Vreme	Tema	Predavač/ica
10:00 - 11:00	„Šta bih promenila/promenio u mojoj zajednici“	Sanja Nikolin i Mimica Živadinović
11:00 -12:00	Upoznavanje sa mentorkama/mentorima	Mentori i mentorke
12:00 - 12:30	Pitanja i odgovori: Obuka za izgradnju kapaciteta	Sanja Nikolin i Mimica Živadinović

Modul 2 – Javno zagovaranje

Dan 1 - Principi i praksa samostalnog života

Ponedeljak, 22. jun, 2020. godine

Vreme	Tema	Predavač/ica
13:00 - 13:45	„Principi i praksa samostalnog života“	Milena Stojanović, Gordana Rajkov
13:45 -15:00	„Moji principi samostalnog života“	Milena Stojanović, Gordana Rajkov i Sanja Nikolin

Dan 2 - Javno zagovaranje

Vreme	Tema	Predavač/ica
13:00 - 13:30	„Šta je javno zagovaranje? Vrste javnog zagovaranja“	Sanja Nikolin i Gordana Rajkov
13:30 -14:30	„Vrste aktivnosti u javnom zagovaranju i zašto su one važne?“	Mentori i mentorke
14:30 - 15:30	„Javna akcija ili tiha diplomatija – odigrajte na svoje karte“	Sanja Nikolin i Mimica Živadinović

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom
Walk the Talk with Persons with Disabilities

Dan 3 - Kreiranje snažne poruke

Sreda, 24 jun, 2020. godine

Vreme	Tema	Predavač/ica
10:00 - 10:30	„Kreiranje snažne poruke“	Ana Rodić
10:30 - 12:00	Vežba “Moja poruka”	Ana Rodić, Sanja Nikolin, Gordana Rajkov

Dan 4 – Vežbe i praktični projekti

Četvrtak, 25 jun, 2020. godine

Vreme	Tema	Predavač/ica
10:00 - 12:00	Vežba simulacije procesa zagovaranja– koraci: - pažnja - potreba - identifikovanje potrebe ili problema - rešenje– ukazivanje na moguće rešenje i razlog zašto bi odgovarajuće rešenje bilo dobro - vizuelizacija - akcija – šta donosioci odluka treba da preuzmu	Svi mentori

Dan 5 – Evaluacija i savetovanje o narednim koracima

Petak, 26 jun, 2020. godine

Vreme	Tema	Predavač/ica
10:00 - 11:30	Mentorstvo - razmena iskustava – Podela iskustva učesnika/ca o svojim projektima i napretku	Gordana Rajkov i Sanja Nikolin
11:30 - 12:30	Evaluacija i fokus grupa	Gordana Rajkov i Sanja Nikolin
12:30 - 13:00	Savetovanje o narednim koracima, završetak	Sanja Nikolin i Gordana Rajkov

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Definisanje liderskih osobina koje su identifikovali učesnici i učesnice obuke

- *Odgovornost i upornost*
- *Inicijativa, da se ne čeka na druge, nego da smišlja i preduzima akcija*
- *Da je vođa u timu*
- *Fleksibilnost*
- *Obrazovanje, znanje*
- *Da zna kako da reaguje i šta da priča u različitim situacijama*
- *Lider-ka mora da vlada veštinama i da ima osobine koje su bitne, da ima znanje*
- *Da ume da sasluša, da uvaži tuđa mišljenja*
- *Ako je dobar tim, bolji je biti timski igrač, ali ako su članovi tima nametnuti kao ljudi ili kao organizacije, onda je to katastrofa*
- *Dobar organizator*
- *Lideri uspevaju da savladaju preterano ispoljavanje emocija i vatrenost u reakcijama*
- *Lideri umeju da naprave kompromis*
- *Preosteljivost nije baš dobra, ali emocija jeste*
- *Moć da se predstavi ideja i da se argumentovano razgovara i zagovara, da se ljudi uključe u ideju*
- *Smirenost*
- *Lideri-ke prave priliku, ne čekaju je*
- *Sposobnost da se preuzme odgovornost i za druge, da se nosi strepnja u vezi sa ishodom*
- *Rukovođenje timom*
- *Usmeravanje ljudi u pravom pravcu*
- *Sposobnost da se u saradnji sa drugima stvori nešto dobro*

PREZENTACIJE – sažetak

Dr. Damjan Tatić, bivši član Komiteta CRPD, član tima Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije, Član Radne grupe za inkluzivne izbore – DICON, pravni ekspert i savetnik Vlade Srbije

Na čemu se temelji političko učešće?

Članom 21 Univerzalne deklaracije UN o pravima čoveka svakom pojedincu je garantovano pravo da učestvuje u upravljanju javnim poslovima svoje zemlje. No, osobe sa invaliditetom su se u praksi susretale sa različitim preprekama pri ostvarivanju ovog prava.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Uprkos svim teškoćama, tokom poslednjih desetak godina osobe sa invaliditetom ne samo da u sve većoj meri ostvaruju pravo da biraju, već i same bivaju izabrane u različite organe vlasti.

Članom 25. Pakta o građanskim i političkim pravima predviđeno je da svaki građanin ima pravo da učestvuje u vođenju javnih poslova, da bira i bude biran u organe vlasti. Ipak osobe sa invaliditetom su se u praksi susretale sa različitim preprekama prilikom pokušaja da ostvare ova prava. Osobe sa senzornim invaliditetom često ne mogu da dođu do relevantnih informacija a korisnici kolica nailaze na nepristupačna glasačka mesta. Opšti komentar²⁵ Komiteta za prava čoveka o članu 25. o biračkom pravu iz 1995. godine navodio je čak da „mentalna nesposobnost može biti objektivan i razuman kriterijum za uskraćivanje biračkog prava“ (odjeljak 4 opšteg komentara 25), ali se ne može uskratiti biračko pravo „zbog fizičkog invaliditeta birača“ (odjeljak 10 komentara).

Neophodno je obezbediti podršku osobama sa invaliditetom, osobama sa oštećenjima vida/drugim vizuelnim teškoćama, i osobama koje nisu pismene ili su slabo pismene „na nepristrasan način koji neće uticati na slobodno ispoljavanje biračke volje“. Na inicijativu Komiteta za prava osoba sa invaliditetom, koji je ukazao da je tumačenje iz odeljka 4 opšteg komentara 25 Komiteta za prava čoveka postalo anahrono posle stupanja na snagu Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, Savet za ljudska prava odlučio je da tokom 2012. godine revidira tekst opšteg komentara 25 i izbriše sporni deo teksta iz odeljka 4.

Generalna skupština je razmatrala i usvojila Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom 13. decembra 2006. godine. Konvencija je otvorena za potpis i ratifikaciju 30. marta 2007, a stupila je na snagu 3. maja 2008. godine. Država Srbija ratifikovala je Konvenciju 2009. godine, koja je tako postala deo nacionalnog zakonodavstva.

Svrha Konvencije je da promoviše, štiti i osigura puno i jednako uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane osoba sa invaliditetom i da promoviše poštovanje njihovog urođenog dostojanstva (član 1).

Konvencija osobama sa invaliditetom garantuje politička prava i uživanje tih prava na osnovu jednakosti sa drugim građanima, detaljno uređujući mere koje države treba da preduzmu radi osiguravanja realizacije ovih prava članom 29.

Član 29. **Učešće u političkom i javnom životu**

Države strane ugovornice garantuju osobama sa invaliditetom politička prava i mogućnost da ih uživaju na ravnopravnoj osnovi sa drugima, i obavezuju se:

(a) da osiguraju da osobe sa invaliditetom mogu efikasno i potpuno da učestvuju u političkom i javnom životu ravnopravno kao i drugi, neposredno ili preko slobodno izabranih

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

predstavnik, uključujući pravo i mogućnost da osobe sa invaliditetom glasaju i budu birane, između ostalog, tako što će:

- (i) obezbediti da procedure glasanja, sredstva i materijali budu prikladni, pristupačni i laki za razumevanje i korišćenje;
- (ii) štiti prava osoba sa invaliditetom da tajno glasaju na izborima i javnim referendumima bez zastrašivanja, kao i da se kandiduju na izborima, da efikasno obavljaju dužnosti i sve javne funkcije na svim nivoima vlasti, omogućavajući korišćenje tehnologija za pomoć i novih tehnologija gde je to moguće;
- (iii) garantovati slobodno izražavanje volje osoba sa invaliditetom kao birača i u tom cilju, gde je to potrebno, na njihov zahtev, omogućiti da im osoba po njihovom izboru pruži pomoć prilikom glasanja;
 - (b) aktivno unapređivati okruženje u kojem osobe sa invaliditetom mogu efikasno i potpuno da učestvuju u obavljanju javnih poslova bez diskriminacije i ravnopravno sa drugima, i podsticati njihovo učešće u javnim poslovima, uključujući:
 - (i) učešće u nevladinim organizacijama i udruženjima koji se bave pitanjem javnog i političkog života zemlje, kao i u aktivnostima i upravi političkih partija;
 - (ii) osnivanje i priključivanje organizacijama osoba sa invaliditetom u cilju predstavljanja osoba sa invaliditetom na međunarodnom nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Primeri odluka Komiteta

Postupajući po predstavci Bujdošo i ostali protiv Mađarske, Komitet UN za prava osoba sa invaliditetom je preporučio Mađarskoj da osobama sa intelektualnim ili psihosocijalnim invaliditetom koje su pod starateljstvom vrati pravo glasa i upiše ih u biračke spiskove jer sve punoletne osobe sa invaliditetom imaju pravo glasa. (CRPD; Član 12, koji je usmeren na ravnopravnost u zakonskom smislu).

Postupajući po predstavci Bizli protiv Australije, Komitet UN za prava osoba sa invaliditetom je preporučio Australiji da omogući gluvoj osobi da obavi dužnost porotnika uz pravo da koristi usluge prevodioca za znakovni jezik.

Postupajući po predstavci Lokerej protiv Australije, Komitet UN za prava osoba sa invaliditetom je preporučio Australiji da omogući gluvoj osobi da obavi dužnost porotnika uz pravo da koristi usluge stenografa za simultano titlovanje.

Postupajući po predstavci Given protiv Australije, Komitet UN za prava osoba sa invaliditetom je ustanovio narušavanje prava osobe sa invaliditetom kojoj osoblje biračkog odbora nije pružilo pomoć prilikom popunjavanja i ubacivanja glasačkog listića kad osoba nije želela da to učini njen negovatelj.

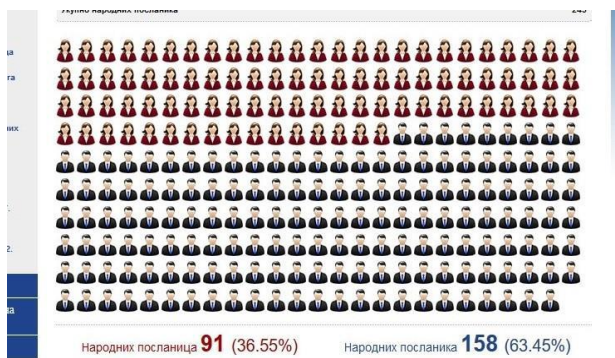
Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Ljupka Mihajlovska, direktorka Univerzitetskog Centra za studente sa hendikepom, BU, Članica Radne grupe za inkluzivne izbore – DICON, narodna poslanica od 24. aprila 2016., osnovala NVO Podeli znanje

Građanska i politička participacija

Kvote kao instrument za veću političku participaciju?

Jedan od načina za ravnopavnije učešće u političkim telima jesu i odredbe o kvotama za učešće pojedinih grupa. Tako je na primer, 2000. godine broj žena u Narodnoj skupštini Srbije iznosio 12,4%, a nakon izmena Zakona o izboru narodnih poslanika 2020. godine, ovaj broj iznosi 36%

Prepreke za političko učešće sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom

- Nedostatak usluga u zajednici
- Stigma i negativne predrasude o osobama sa invaliditetom
- Pravo da budu birane i da biraju
- Restriktivni zakoni ili procedure
- Pristup objektima i informacijama

Grafika prikazuje odnos muškaraca i žena u Narodnoj skupštini Srbije

Strategije za povećanje političkog učešća osoba sa invaliditetom

- Razviti usluge podrške (psihosocijalna podrška, personalna asistencija, stanovanje uz podršku itd.)
- Unaprediti pristupačnost objekata i informacija
- Osnaživanje ženskih organizacija i omladinskih organizacija (interseksionalnost)
- Osnaživanje organizacija koja se bave osobama s invaliditetom
- Obezbediti kvote za učešće muškaraca i žena s invaliditetom u politici
- Zagovaranje za unapređenje zakonodavnog okvira kako bi se povećala pristupačnost
- Prestanak lišavanja poslovne sposobnosti
- Gender/disability-responsive budgeting

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Vesna Mizdrak, članica Republičke izborne komisije i predsedavajuća Radne grupe za unapređenje izbornog procesa osoba sa invaliditetom

Učešće i iskustvo trenera u izbornom ciklusu i ulozi RIK-a u osiguravanju pristupačnih izbora

U cilju unapređenja izbornih prava osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, Republička izborna komisija je preduzela niz aktivnosti i mera koje se odnose, između ostalog na

fizičkupristupačnost biračkih mesta i pristupačnost materijala za glasače, na unapređenje postupka glasanja osoba sa invaliditetom na i van biračkog mesta, na obuku i senzitivisanje osoba zaduženih za sprovođenje izbora, povećanje transparentnosti izbornog procesa i na druge načine .

Pomenute obuke Republička izborna komisija je organizovala i sprovela tokom decembra 2019. godine i januara 2020. godine i to obuku za instruktore, odnosno lica koja su u kasnijem periodu sprovela obuke za rad u stalnom sastavu biračkih odbora, kao i u proširenom sastavu za predstavnike političkih stranaka koje su se odazvale.

Tokom obuka, učesnici su stekli znanje o najboljim načinima da podrže glasače sa invaliditetom korišćenjem alternativnih mera glasanja, prvenstva prilikom glasanja ili kroz obezbeđenje razumnog prilagođavanja prostora/materijala na biračkim mestima.

Naročita pažnja je posvećena **posebnim pravilima glasanja osoba sa invaliditetom, kao i drugih birača koji usled opravdanih razloga (zdravstveni razlozi, nemoćna stara lica i sl.) nisu u mogućnosti da na biračkom mestu ili van biračkog mesta samostalno glasaju, po propisanoj proceduri.**

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom

Walk the Talk with Persons with Disabilities

U tom smislu kandidati su obučavani o pravu lica koja se kreću uz pomoć psa vodiča, koja koriste pečat sa podacima o ličnom identitetu ili sa ugraviranim potpisom, lica koja glasaju uz pomoć pomagača kao i o proceduri i pravima lica koja glasaju van biračkog mesta

Posebna pažnja u obukama je bila usmerena na glasanje uz pomoć pomagača, odnosno na mogućnost i pravo da birač koji nije u mogućnosti da na biračkom mestu lično glasa, ima pravo da povede lice koje će umesto njega, na način koji mu birač odredi, obaviti glasanje (npr. predaja ličnih dokumenata i obaveštenja, svojeručno potpisivanje u izvod iz biračkog spiska ili korišćenje pečata sa ugraviranim potpisom ili pečata koji sadrži podatke o ličnom identitetu birača, popunjavanje glasačkog listića onako kako mu birač odredi, itd).

Velika novina na proteklim izborima je bila mogućnost prijavljivanja lica koja nisu u mogućnosti da glasaju na biračkom mestu (iz zdravstvenih razloga, osobe sa invaliditetom, stara i nemoćna lica, trudnice koje održavaju trudnoću...) i to od petka 19. juna, preko radnih tela u opštinama, odnosno gradovima, do nedelje u 11 časova biračkim odborima ili preko radnih tela.

Na osnovu Odluke o proceni pristupačnosti koju je donela Republička izborna komisija i kojom je uredila način i postupak procene pristupačnosti biračkih mesta i uz pomoć Uputstva o proceni koje je bilo sastavni deo Odluke, procena je obavljena od strane svih opštinskih i gradskih uprava.

Slika glasačke kutije u koju se ubacuje glasački listić

Procena pristupačnosti je obuhvatala prikupljanje podataka o fizičkoj i komunikacijskoj pristupačnosti objekata, analizu podataka i predlaganje mera za unapređenje, a cilj procene je bio poboljšanje uslova pod kojima birači ostvaruju svoje biračko pravo i vršila se kroz timove koji su mesta obilazili i kasnije popunjavali Uputnik u koji su unošeni podaci poput opisa prilaza do objekta (sa ili bez stepenika ili drugih prepreka, postojanje rampe, usponi, ivičnjaci) postojanja pešačkog prelaza, parkinga, ulaza u objekat (u ravni, rampa, podizna platforma, lift), vrata na ulazu (širina, otvaranje), kretanje unutar objekta (u nivou, vertikalna komunikacija, hodnici, taktilna linija za glasače koji su slepi), forme informacija (znakovi orijentacije u prostoru, vizuelni alarmi).

Timove za pristupačnost su formirale opštinske i gradske uprave i bitno je pomenuti da su oko **22% od svih članova timova bila lica koja su osobe sa invaliditetom.** Procenu pristupačnosti će inače vršiti opštinske/gradske uprave na svake dve godine. Republička izborna komisija je dalje, Uputstvom za sprovođenje izbora za narodne poslanike Narodne skupštine propisala da su, prilikom utvrđivanja predloga biračkih mesta, opštinske i gradske uprave dužne da uzmu u obzir izveštaje o izvršenoj proceni pristupačnosti biračkih mesta, kao i da ako se predloži biračko

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

mesto za koje nije izvršena procena pristupačnosti, opštinska ili gradska uprava je dužna da uz predlog biračkog mesta dostavi i popunjen upitnik o proceni pristupačnosti.

Istim aktom je propisano da opštinske i gradske uprave prilikom predlaganja biračkih mesta treba da vode računa da ona budu fizički i komunikacijski pristupačna a što podrazumeva da prilaz do objekta i pešački prelaz budu bez prepreka, da postoji adekvatan parking, da je ulaz u objekat u ravni sa trotoarom, bez prepreka, ili da postoji adekvatan način za savladavanje prepreka, da vrata na objektu omogućavaju nesmetan ulaz, da je omogućeno kretanje u zgradi u jednom nivou ili da postoji mogućnost nesmetane vertikalne komunikacije (postoji lift) kao i da su obezbeđene pristupačne forme informacija i komunikacija za sve birače.

U cilju što bolje informisanosti svih birača o izbornom postupku, kao i poboljšanju transparentnosti izbornog postupka urađeno je više vodiča, publikacija (npr. za procenu pristupačnosti, za posmatrače, za glasanje van biračkog mesta, za rad biračkih odbora, **za komunikaciju i pružanje podrške biračima koji su osobe sa invaliditetom od strane biračkih odbora na biračkom mestu, za glasanje birača koji su osobe sa invaliditetom**, a koji je preveden i na jezike nacionalnih manjina koji su u službenoj upotrebi u jedinicama lokalnih samouprava).

Naročito je potrebno istaći Vodič koji je namenjen članovima biračkog odbora za rad na biračkom mestu a u cilju bolje komunikacije i pružanja podrške biračima koji su osobe sa invaliditetom.

RIK je takođe pružio smernice članovima biračkih odbora o tome kako da osiguraju da biračka mesta budu raspoređena na pristupačan način. To uključuje osiguranje adekvatnog osvetljenja, da ulazna i izlazna vrata ostanu otvorena, da soba nema nisko viseće elemente sa plafona, da su na raspolaganju papir i olovka, da ima dovoljno prostora za kretanje birača koji koriste invalidska kolica, na kojoj se visini nalazi glasačka kutija i preporuke za pružanje pomoći i komunikaciju sa glasačima sa invaliditetom. Svi vodiči bili su dostupni na veb stranici Republičke izborne komisije i dostavljeni su svim biračkim odborima.

Republička izborna komisija je pripremila i tri spota za birače koji sadrže jednostavno pojašnjenje procedura provere biračkog spiska za pojedinca, proceduru glasanja na biračkom mestu kao i načine pružanja podrške biračima koji su osobe sa invaliditetom. Izrađeni su i posteriji koji za temu imaju posebna pravila glasanja osoba sa invaliditetom za svako biračko mesto.

Posebno treba napomenuti da navedeni posteriji sadrže QR kod koji sadrži informaciju o postupku glasanja i koji se očitava pomoću mobilnog telefona priključenog na internet aplikaciju, a koji je pre svega namenjen glasačima koji su slepe i slabovide osobe.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Brankica Janković, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije, članica Radne grupe za inkluzivne izbore – DICON,

Pristupačnost izbornog procesa i diskriminacija osoba sa invaliditetom

Logo Poverenice za zaštitu ravnopravnosti RS

Pod diskriminacijom osoba sa invaliditetom se, u skladu sa zakonom, označava svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na lica ili grupe, kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koje se zasniva na invalidnosti ili razlozima u vezi sa njom.

Diskriminacija osoba sa invaliditetom postoji ako se postupa protivno načelu poštovanja jednakih prava i sloboda osoba sa invaliditetom u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog, profesionalnog, privatnog i porodičnog života.

Broj žalbi zbog diskriminacije po osnovu invalidnosti koje je dobio srpski poverenik za zaštitu ravnopravnosti, centralno nezavisno telo odgovorno za borbu i zaštitu građana od diskriminacije i promociju ravnopravnosti, zabrinjavajuće je visok.

Pritužbe zbog diskriminacije na osnovu invaliditeta se neretko podnose zbog diskriminacije prilikom pružanja javnih usluga, poput usluga zdravstvene i socijalne zaštite, a nepristupačnost objekata, usluga, javnih površina, informacija i komunikacija i dalje predstavlja barijeru koja onemogućava osobe sa invaliditetom da uživaju ljudska prava na ravnopravnoj osnovi sa drugima.

Takođe, prisutni su i izazovi u pogledu inkluzivnog obrazovanja i stručnog osposobljavanja, zapošljavanja i održanja zaposlenja osoba sa invaliditetom u Srbiji, razumnog prilagođavanja radnih mesta i poslova, a položaj osoba sa invaliditetom je dodatno otežan i usled nedostatka efikasne i kontinuirane podrške za samostalan život. Rizici od institucionalizacije su veliki, prisutan je i problem onemogućavanja samostalnog odlučivanja lišavanjem poslovne sposobnosti, a politička zastupljenost osoba sa invaliditetom je gotovo zanemarljiva. Posebno je težak položaj žena sa invaliditetom, koje su dvostruko diskriminisanije po osnovu pola i po osnovu invaliditeta, a nedovoljno pažnje se posvećuje i reproduktivnom zdravlju i pravu na roditeljstvo i porodicu.

Nalazi istraživanja iz izveštaja Poverenika za 2019. godinu ukazuju da su osobe sa invaliditetom jedna od najdiskriminisanijih društvenih grupa u Srbiji. Takođe, više od 70% ispitanika slaže se da su osobe sa invaliditetom najdiskriminisanija grupa na srpskom tržištu rada. sa invaliditetom najdiskriminisanija grupa na tržištu rada (ovakav stav iskazuje preko 70% ispitanika).

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom

Walk the Talk with Persons with Disabilities

Grafički simboli različitih vrsta invalidnosti

Postupak zaštite građana od diskriminacije se pre svega ostvaruje pred Poverenikom koji je nadležan da prima i razmatra pritužbe zbog diskriminacije, daje mišljenja i preporuke u konkretnim slučajevima diskriminacije i izriče zakonom utvrđene mere. Pored toga, Poverenik podnosiocima pritužbe pruža informacije o pravu i mogućnostima pokretanja sudskog ili drugog postupka zaštite, uključujući i postupak mirenja, odnosno medijacije.

Tako je, tokom 2018. godine organizacija Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije istraživala pristupačnost objekata koji su na više prethodnih izbora bili određivani za biračka mesta, što je rezultiralo većim brojem podnetih pritužbi. Za rešavanje ovog problema Poverenik je predložio sprovođenje postupka medijacije-posredovanja koje je rezultiralo zaključivanjem Sporazuma o razumevanju sa Gradskom izbornom komisijom i više gradskih opština u Beogradu sa ciljem unapređenja pristupačnosti kako biračkih mesta, tako i drugih objekata za javne namene.

To uključuje fizičku ali i funkcionalnu pristupačnost za osobe oštećenog vida, sluha i druge oblike invaliditeta. Poverenik je takođe ovlašćen da upozorava javnost na najčešće, tipične i teške slučajeve diskriminacije, da prati sprovođenje zakona i drugih propisa, kao i da inicira donošenje ili izmenu propisa radi sprovođenja i unapređivanja zaštite od diskriminacije.

Pored zaštite građana od diskriminacije koja se ostvaruje pred Poverenikom u postupku po pritužbama, postoji i sudska zaštita od diskriminacije. U zavisnosti od pravne prirode povrede koja je proistekla iz akta diskriminacije i od toga kolika je njena društvena opasnost, razlikuje se građanskopravna, prekršajnoppravna i krivičnoppravna zaštita od diskriminacije, koja se ostvaruje pred odgovarajućim sudom. Tužbe za zaštitu od diskriminacije uz saglasnost diskriminisane osobe, kao i krivične ili prekršajne prijave, pored samog lica, može da podnosi i Poverenik.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Ivanka Jovanović, Izvršna direktorka Nacionalne organizacije OSI - NOOIS, Članica Radne grupe za inkluzivne izbore – DICON

Korišćenje svog glasa za dobrobit svih - primer reagovanja tokom vanrednog stanja tokom Covid-19 pandemije

Logo Nacionalne organizacije osoba sa invaliditetom u Srbiji

Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije - NOOIS je „krovna“ organizacija koja predstavlja preko 800.000 osoba sa invaliditetom i njihovih pravnih zastupnika, okupljenih u preko 450 organizacija širom Srbije.

Predstavlja značajnu snagu u zastupanju zajedničkih interesa i potreba osoba sa invaliditetom u Srbiji.

Tokom vanrednog stanja usled epidemije Korona virusa, osobe sa invaliditetom su se našle u posebno teškoj poziciji i na početku su bile isključene iz donošenja mera za COVID 19 i planova za postupanje u vanrednim situacijama.

Naša udruženja su radila na rešavanju različitih izazova sa kojima su se suočavale osobe sa invaliditetom tokom COVID-19, uključujući obezbeđivanje pristupa uslugama podrške, dostupnost informacija u pristupačnim formatima, kretanje tokom policijskog časa za lične asistente itd.

Da bi se osiguralo da su ljudi sa različitim vrstama invaliditeta uključeni u vladin zvanični odgovor na COVID-19, od ključne je važnosti da se Vladini organi konsultuju sa osobama sa invaliditetom i saslušaju njihove predloge.

„Ništa o nama bez nas“

Ne želimo da u naše ime bilo ko predlaže bilo kakva rešenja i mere.

Mi smo najpozvaniji da dajemo predloge za rešenja, a država to treba da sprovodi u praksi. Rešenja moguća samo kada država “sluša” o problemima iz perspektive osoba sa invaliditetom – što se pokazalo tokom vanrednog stanja. Tek nakon intervencije samih osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija nadležni su počeli da menjaju percepciju i preduzimaju odgovarajuće mere da bi se osigurao inkluzivan pristup.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Milena Stojanović – Predsednica Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije

Principi i praksa samostalnog života

Kratak osvrt na istorijat pokreta za samostalni život osoba sa invaliditetom

- ✓ Pokret za samostalni život nastao je krajem šezdesetih godina u Berkliju, Kalifornija, kao inicijativa grupe građana/ki (studenata Univerziteta Berkli).
- ✓ 1972. godine, u Berkliju je osnovan prvi Centar za samostalni život (CIL).
- ✓ 1989. godine osnovana je Evropska mreža za samostalni život (ENIL), kao mreža organizacija i individualaca posvećenih promovisanju samostalnog života osoba sa invaliditetom
- ✓ 1996. godine osnovan je Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije.

Principi filozofije samostalnog života osoba sa invaliditetom

Samostalni život osoba sa invaliditetom podrazumeva da osoba sa invaliditetom može samostalno da donosi odluke o svom životu. Osobe sa invaliditetom imaju pravo da biraju i donose odluke o svom životu.. Osnovni principi filozofije samostalnog života osoba sa invaliditetom su:

- Izbor
- Donošenje odluke
- Kontrola
- Odgovornost
- Pravo na grešku

Preduslovi za samostalni život osoba sa invaliditetom su:

Simbol Centra za samostalni život OSI Srbije

- Obezbeđenje adekvatnih pomagala
- Obezbeđenje Servisa personalnih asistenata, kao usluge podrške
- Pristup odgovarajućim informacijama
- Pristupačno životno okruženje, uključujući i pristupačan transport i stanovanje
- Nivo prihoda koji obezbeđuje ekonomsku sigurnost
- Mogućnost razmene iskustava sa drugim osobama sa invaliditetom -“peer consultancy”

Principi rada servisa PA

- Korisnik sam odabira i zapošljava svog asistenta
- Određuje opis posla, mesto i vreme kada će se usluge pružiti
- Obučava asistenta
- Usmerava i kontroliše rad asistenta i kvalitet pružanja usluga

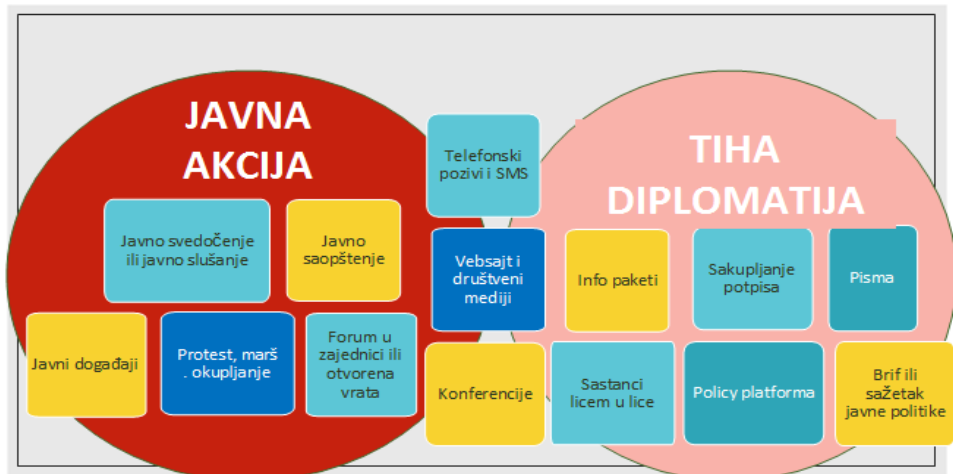
Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom Walk the Talk with Persons with Disabilities

- Jedan asistent radi za samo jednog korisnika
Sanja Nikolin, ekspertkinja i savetnica u oblasti socijalne zaštite i javnog zagovaranja, dugoročna saradnica CSŽ Srbije, koordinatorka projekta, članica Radne grupe za inkluzivne izbore – DICON

Javno zagovaranje

Definicija

“Ciljani, usmeren proces koji služi da se izvrši uticaj na one koji donose odluke ili da utiču na željenu promenu.”

Grafik dva kruga koji se jednim delom preklapaju, a u njima se nalazi akcije iz svake od ovih oblasti

Dva načina rada u javnom zagovaranju:

1. Javna akcija – akcije koje su vidljive
2. Tiha diplomatija – akcije iza “zatvorenih vrata”

Vrste aktivnosti u zagovaranju:

- Javno svedočenje ili javno slušanje
- Vebsajt i društveni mediji
- Javni Protest/ događaji, šetnja, skupovi
- Nacrt Pisma, zakona i amandmana
- Konferencije
 - Saopštenja
 - Peticija
 - Brif ili sažetak javne politike
 - Telefonski pozivi i SMS
 - Info paketi
 - Sastanci licem u lice, Policy platforma

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom

Walk the Talk with Persons with Disabilities

Na krugu javna akcija, koje se smatraju javnim pošto su vidljive, stoje sledeće aktivnosti:

- Javno svedočenje ili javno slušanje
- Javno saopštenje
- Javni događaji/ skupovi
- Protest/ šetnja okupljanje
- Forum u zajednici ili otvorena vrata

Između dva kruga, jer pripadaju u oba načina, nalaze se

- Telefonski pozivi I SMS
- Vebsajt i društveni mediji
- Konferencije

Devojka sa znakom pitanja na koju stranu iznad glave- fotografija

Na krugu tiha diplomatija, pošto se dešavaju iza zatvorenih vrata, su sledeće aktivnosti:

- Info paketi
- Sastanci licem u lice
- Sakupljanje potpisa
- Pisma
- Policy platforma
- Brif ili sažetak javne politike (Nekada akcije koje započnu kao tiha diplomatija, mogu da postanu javne. Npr. kada napišete pismo ministarstvu ili državnom zvaničniku, i ako oni odgovore, objavite njihov odgovor (javna akcija).

Vežba "Tiha diplomatija"

Sreli ste donosioca odluka. Prišli ste joj/mu. Hoćete da skrenete pažnju na problem koji rešavate i hoćete da skrenete pažnju na rešenje. Imate 30 sekundi. VI KAŽETE...

Vežba „Javna akcija“

Predstavite taj isti problem i rešenje kroz javnu akciju. Koga cilja? Za šta se zalaže? Na koji način se odvija?

Biramo cilj javnog zagovaranja

Balansiramo šanse i prilike sa opasnostima i pretnjama

- Znamo šta želimo da ostvarimo (šta da, a ne samo šta ne)
- Imamo plan aktivnosti i radimo na ostvarenju cilja

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

- Imamo male ciljeve i velike ciljeve da se ne obeshrabrimo
- Okupljamo druge ljude i tražimo partnerstvo, savezništvo i pomoć od njih

Koristimo SMART metod za izbor cilja

Za izbor cilja koristimo metod koji dolazi od engleske skraćenice SMART, a koji se sastoji od 5 osnovnih principa kakav treba da bude cilj. To su:

Specifičan ili određen

- S** Šta tražite?
Primer neodređenog cilja : “Sva biračka mesta treba da budu pristupačna”.
Primer određenog cilja : “20% BM treba da postanu fizički pristupačna.”

Merljiv

- M** Kako ćete da pokažete da ste ostvarili cilj?
Nemerljiv: “Posmatrači izbora treba da promovišu inkluzivnost.”
Merljiv: “Posmatrači izbora treba da uključe standarde pristupačnosti za osobe sa fizičkim, psiho-socijalnim i senzornim invaliditetom u posmatranje izbora.”

Achievable ili ostvariv

- A** Ne zna se odmah da li je cilj ostvariv, ali probajte da se usmerite na nešto što možete da ostvarite ili budete spremni da dugo radite na ostvarivanju nemogućeg zadatka.
Neostvarivo u srednjem roku : “Svi članovi biračkog odbora da nauče srpski znakovni jezik.” Ostvarivo u srednjem roku : “Članovi biračkih odbora sa kojima radimo da nauče nekoliko znakova iz srpskog znakovnog jezika kao gest dobre volje za dolazeće izbore.”

Resursi su tu

- R** Ovo je primer cilja koji nije dobro povezan sa resursima: “Novi priručnik za biračke odbore treba da se napravi.”
Ovo je primer cilja koji ima veze sa resursima: “Koristeći naša znanja o inkluzivnom izbornom procesu, u bliskoj saradnji sa drugim polaznicima obuke i sa RIK-om, mi ćemo napraviti predlog poboljšanja postojećeg priručnika za biračke odbore.”

Vremenski određen

- T** Da li postoji neka prilika koja može da doprinese ostvarenju našeg cilja?
Nije vremenski određen: “U mom gradu, svi javni objekti treba da budu pristupačni za OSI.”
Jeste vremenski određen: “Zgrade opštine i škole treba da budu pristupačne pre dolaska direktorke Evropske mreže za samostalni život u Bor 2021. godine.”

BALANSIRAMO

Dve strele od kojih su na jednoj napisane „šanse i prilike“ a na drugoj „opasnosti i pretnje“

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom

Walk the Talk with Persons with Disabilities

Ana Rodić - Spisateljica, scenaristkinja, kopirajterka

Kreiranje poruka

U zavisnosti od toga da li kreiramo profil organizacije ili pojedinačni profil kojim želimo da predstavimo i posao kojim se trenutno bavimo na način koji će dati rezultat. Da bismo to uradili, treba da postavimo sledeće pitanje:

Ko je moja primarna publika?

- Predstavljanje i šta nam inače govore profili?- *pogledati profile koji nam se dopadaju, malo ih istražite.*
- Moj profil VS istina o meni- *nikako ne izgubiti sebe i kreirati profil koji je potpuno izmišljen- svaki profil, pa čak i onaj koji predstavlja organizaciju treba da tačno pokaže kakva je osoba ili organizacija koja stoji iza njega.*
- Koje mreže meni trebaju da bih postigao/la svoj cilj zagovaranja?- *u zavisnosti od toga šta je cilj kreiranja profila, pogledati na kojim mrežama se najbolje komunicira sadržaj koji smo osmislili.*
- Kreiranje mog profila mog brenda, udruženja- *zgodno je odabrati- postaviti isto ime i istu profilnu sliku ovakvog profila kako bismo bili prepoznatljivi na svim odabranim mrežama. Sadržaj ne treba da bude isti na svakoj socijalnoj mreži, lepo je da se ponavlja, ali u odnosu na svaku mrežu treba da bude delimično različit. Treba osmisliti sadržaj, odabrati jezik kojim se obraćamo našim prijateljima i pratiocima.*

Ko je moja ciljna grupa i ko me podržava?

- Ciljna grupa- *Svakako biste trebali odabrati ciljnu grupu za svoju kampanju na društvenim mrežama. Profesionalni profili se veoma razlikuju od ličnih, ali oba se mogu koristiti na različite načine kako bi stekli pristalice vašeg zagovaranja. Prijatelji će često podržati nas i naše ciljeve zagovaranja, ali možda će biti potrebno doći do šire mreže pristalica kako bismo postigli naše ciljeve zagovaranja. Zbog toga bismo se trebali obratiti ljudima (drugim profilima) čija je sfera interesovanja na našoj temi.*
- Broj praćenja i broj pratilaca- *Gledamo uvek da postignemo da više ljudi nas prati nego što mi pratimo ili da to bude jednak broj, što je uvek najlepše.*

Vreme

(Život i prisustvo mog profila)

- Koja su vremena za postavljanje postova- *neki trde da postoji idelano vreme, ali kada je post dobar, svako vreme je dobro da ga postavite.*

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

- Koliko postova dnevno?- *Instagram Stori treba svakako postavljati češće, za Instagram feed može i po jedna sličica dnevno. Fejsbuk je zgodan da ima 2-3 posta dnevno.*
- Brzina odgovora- *Trudite se da brzo odgovorite ljudima koji vam pišu, to daje jedan lep osećaj prisustva.*

Kampanja

- Glavna poruka u digitalnom prostoru- *Odaberite jednu poruku za određeni vremenski period i držite se te teme to odabrano vreme, onda imate svoju malu kampanju na profilu.*
- Bustovanje- *povremeno uplatite male količine novca i odaberite najtačniji, najbolji post, odaberite ciljnu grupu i vidite koliko će vam doneti novih prijatelja i da li je pomoglo u ostvarivanju cilja.*

Kreirajte, šaljite poruke i družite se.

MENTORSKI PROGRAM

Kroz svoj program „Hodajmo zajedno sa osobama sa invaliditetom“, Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije je sarađivao sa mentorima kako bi pružio individualizovanu, specifičnu obuku za učesnike programa. Mentori su bili iz Vlade Srbije, javnih institucija i organizacija civilnog društva, a cilj je bio da se pomogne u stvaranju institucionalnog i socijalnog okruženja koje pozdravlja i podržava političko učešće žena i mladih sa invaliditetom, povećavajući njihov sveukupni interes za bavljenje politikom, pre svega kroz praktične projekte i poboljšavanje njihove mreže za podršku.

Učesnici/ce i mentori su radili zajedno 8 sati u toku 2 nedelje, u terminima i danima koje su sami dogovarali. Mentorstvo se odvijalo kroz imejl prepisku, telefonske i video razgovore, i učesnici/ce su slali svoje projekte mentorima na komentarisanje, i radi savetovanja i dalje diskusije o načinima na koji mogu da se realizuju/poboljšaju. Mentorski program se zvanično završio krajem jula, ali su se učesnici/ce dogovorili da oстане u kontaktu sa mentorima i nakon završetka projekta, ukoliko za tim ima potrebe.

Kroz ovaj program želeli smo da pružimo podršku mladima i ženama sa invaliditetom za ostvarivanje svojih prava, da ih osnažimo i motivišemo za unapređenje svakodnevnog života i podržimo njihov profesionalni razvoj, kroz obezbeđivanje mentorske podrške.

Proces je tekao tako da su učesnici/ce obuke odabrali pitanja na kojima su hteli da rade, a u zavisnosti od tome kojom su se bavili, Tim Centra odabrao je odgovarajuće mentore koji su mogli najbolje da odgovore potrebama pojedinih učesnika/ca.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Mentorke/mentori

Brankica Janković - Poverenica za zaštitu ravnopravnosti od 2015. -2020. godine. Aktivna je predavačica na master studijama Fakulteta političkih nauka u Beogradu i Visokim studijama bezbednosti i odbrane Škole nacionalne odbrane. Ekspertkinja je u oblasti socijalne zaštite, zaštite žena, starijih lica, zaštite prava deteta i javne uprave i bezbednosti i objavila je više stručnih radova u ovim oblastima.

Dobitnica je više nagrada, među kojima su: „Doprinos godine Evropi“ za 2018.g. koju dodeljuje Evropski pokret u Srbiji, „Ličnost godine“ za 2017.g. koju dodeljuje Misija OEBS u Srbiji.

Kosana Beker - Doktorantkinja Centra za rodne studije Asocijacije centara za interdisciplinarnu i multidisciplinarnu studije (ACIMSI) Univerziteta u Novom Sadu, završila master iz rodni studija na Univerzitetu za mir, Kostarika (UN mandated University for Peace, Costa Rica), prethodno diplomirala na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Dugi niz godina bavi se ljudskim pravima i zabranom diskriminacije, a uže specijalnosti su joj prava žena, dece i osoba sa invaliditetom. Autorka je brojnih radova, publikacija i istraživanja u oblasti antidiskriminacionog prava i ljudskih prava društveno marginalizovanih grupa. Osnivačica je i programska direktorka organizacije FemPlatz, koja se bavi zaštitom od diskriminacije i ostvarivanjem prava žena i dece iz višestruko marginalizovanih grupa.

Ljupka Mihajlovska - Direktorka je Univerzitetskog centra za studente sa hendikepom Univerziteta u Beogradu, gde radi na pružanju podrške mladima iz marginalizovanih društvenih grupa, na razvoju i primeni koncepta inkluzivnog obrazovanja na svim nivoima, poštovanju ljudskih prava i različitosti i negovanju tolerancije. Na vanrednim parlamentarnim izborima 24.aprila 2016.godine izabrana je za narodnu poslanicu u Skupštini Srbije.

Vidan Danković – Osnivač i konsultant u nevladinoj organizaciji „Udruženje za reviziju pristupačnosti“ i član Upravnog odbora organizacije „Srbija u pokretu“. Član je Saveta za pitanja osoba sa invaliditetom Zaštitnika građana i jedan od autora Mape pristupačnosti u Srbiji. Posebno se bavi pitanjima pristupačnosti, rukovođen principom Dizajn za sve.

Prof. Dr. Nevena Petrušić – Od 2006. godine je izabrana za redovnu profesorku za užu građanskopravnu naučnu oblast na Pravnom fakultetu u Nišu. Osnivačica je i dugogodišnja upravnica i koordinatorka Pravne klinike Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu. Bila je gostujuća Profesorka na multidisciplinarnim Rodnim studijama Univerziteta u Novom Sadu, specijalističkim studijama Porodična medijacija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, kao i na pravnim fakultetima u Ljubljani, Skoplju i Mariboru. Bila je dekanica Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu od 2008. do 2010. godine. U periodu 2007-2009. godine bila je predsednica Odbora za statutarna pitanja i Odbora za multidisciplinarnu studiju Univerziteta u Nišu. Bila je na funkciji Poverenice za zaštitu ravnopravnosti u periodu od 2010. – 2015. godine.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Ivanka Jovanović – *Izvršna direktorka Nacionalne organizacije osoba sa invaliditetom, članica Saveza udruženja distrofičara Srbije i urednica časopisa „Vesnik MD“. Trenerica Tima Tri za menadžment nevladinih organizacija. Potpredsednica Evropskog udruženja obolelih od distrofije – EAMDA, i članica Skupštine Evropskog Invalidskog Foruma.*

Marija Srdić - *Osnivačica je uticajne ženske nevladine organizacije „Centar za podršku ženama“ , Od 2007. do 2016. bila je direktorica organizacije. Od aprila 2016. godine je preduzetnica, vlasnica agencije Misija SMART.*

Aleksandra Vladislavljević - *feministkinja i preduzetnica. Od 2007 konsultantkinja je u oblastima razvoja preduzetništva, društvenih i tehnoloških inovacija, ekonomskih alternativa, rodne ravnopravnosti i ekonomije. Od 1998 aktivna je u ženskom pokretu. Aktivistkinja je Ženske platforme za razvoj Srbije.*

Korisni članci i primeri

Borba za prava osoba sa invaliditetom kroz političko učešće

Postoji mnogo efikasnih načina da se zalaže za prava osoba sa invaliditetom. Od potpisivanja peticije do uključivanja u diskusiju sa zainteresovanim stranama, unošenje smislenih promena u društvo i učešćem u javnom životu. Političko učešće pruža mogućnost zagovornicima prava osoba sa invaliditetom da se povežu sa donosiocima odluka.

Zašto učestvovati u političkom životu?

Izgradnja inkluzivnog društva počinje sa priznavanjem i prepoznavanjem prava svih građana. Učestvovanje u političkom životu znači uključivanje u društvo, bilo na nivou vašeg susedstva, grada ili na nacionalnom nivou. Cilj političkog učešća je imati glas i uticati na politike i zakone koje utiču na vaš svakodnevni život. Ovi napori kulminiraju postizanjem inicijativa u sektorima izvan politike, od inkluzivnog obrazovanja do inicijativa za samostalan život osoba sa invaliditetom. **Učešće u političkom životu odražava raznolike ciljeve osoba sa invaliditetom.**

Politička participacija je metoda kojom osobe sa invaliditetom dobijaju mogućnost pristupa pravima i gde mogu da osiguraju njihovo usvajanje i sprovođenje.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom

Walk the Talk with Persons with Disabilities

Mihajlo Gordić, Branka Brkić, Mihajlo Pajević - fotografije iz kratkog filma "Dođem na glasanje i čekam da mi neko pomogne" napravljenom tokom projekta "Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom"

Kako učestvovati u političkom životu?

Iako može da zvuči kontradiktorno, politički život je više od sudelovanja u politici! U stvari, angažovanje građana može da ima različite oblike, od kojih je nekoliko opisano u nastavku.

Civilno društvo

Organizacije civilnog društva zagovaraju u ime inicijativa koje su im važne. Organizacije osoba sa invaliditetom su kritična komponenta civilnog društva, jer one omogućavaju osobama sa invaliditetom da angažuju sugrađane po različitim pitanjima, kao što je npr. zapošljavanje. Strategije u zagovaranju, poput lobiranja, su akcije koje civilno društvo preuzima za promenu politika koje su napravile vlade ili druge institucije.

Potpisivanje peticije je jedan od načina da grupe civilnog društva izraze svoju zabrinutost zvaničnicima. U nekim zemljama peticije mogu da se koriste za raspisivanje referenduma o ustavu, što bi moglo da dovede do promene zakona o starateljstvu ili uspostavljanja kvote zaposlenja za osobe s invaliditetom.

Na primer, kreiranje akcionog plana omogućava osobama sa invaliditetom da utvrde koja su pitanja za njih važna i kako mogu da se bave tim problemima. Mnogi akcioni planovi zahtevaju komunikaciju sa izabranim zvaničnicima koji imaju pristup resursima i informacijama i mogu da donose odluke o načinu na koji se ti resursi koriste. Rubrika sa leve strane označava jedan primer planiranja akcije.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Kandidatura u okviru političke partije

Učešće u vladi još je jedan način političkog učešća. Političari sa invaliditetom i bez invaliditeta u mogućnosti su da donose zakone koji će podržati prava osoba sa invaliditetom. Oni takođe mogu da implementiraju i sprovode zakone, možda kroz rad na ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) ili rad na harmonizaciji domaćeg zakonodavstva u skladu sa CRPD-om.

Glasanje

Pristup izborima je kritična komponenta političkog učešća. Takođe, treba da se pruži mogućnost osobama sa invaliditetom da budu lideri u zajednici, na primer, učešćem kao posmatrači u određivanju pristupačnosti biračkih mesta, ili radeći kao članovi izborne komisije. Rezultati glasanja kod izbora lokalnih i nacionalnih vlada su važni. Ljudi koji su izabrani na funkciju su oni koji mogu da odgovaraju na molbe, sastanke i druge susrete sa civilnim društvom. Suprotno tome, ako političar ne podržava, na primer, ratifikaciju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD), glasači mogu da izaberu da uklone tu osobu sa funkcije.

Političko vođstvo

Političko učešće takođe pruža mogućnosti osobama sa invaliditetom da budu lideri u zajednici, na primer, učešćem u posmatranju pristupa izborima ili u svojstvu člana/ice izborne komisije.

Važno je da glasanje rezultira odabirom lidera lokalnih i nacionalnih vlada. Ljudi koji su izabrani na dužnost su oni koji će biti u mogućnosti da odgovore na peticije, sastanke i druge susrete sa civilnim društvom. Suprotno tome, ako političar ne podržava, na primer, ratifikaciju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD), birači mogu da odluče da tu osobu uklone sa funkcije.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Političko vodstvo osoba sa invaliditetom

„Mislim da će se tokom godina stvari promeniti i da ćemo u politiku uvesti sve više osoba sa invaliditetom.“

Alison Blackburn, predsedavajuća, Njukesl Forum-a za osobe sa invaliditetom

Predsedavajuća Njukesl Disability Forum-a Alison Blackburn veruje da bismo u budućnosti mogli imati premijera sa invaliditetom. Rekla je: "Sve u politici je iscrpljujuće i osoba mora biti podržana u određenim oblastima svog invaliditeta i u svom kućnom životu. Ali mislim da će se tokom godina stvari promeniti i da ćemo dobiti više ljudi sa invaliditetom u politici “.

Lenin Boltaire Moreno Garces je ekvadorski političar koji je trenutni predsednik Ekvadora, a na funkciji je od maja 2017. godine. Bio je nominovan za kandidata za Koreinu PAIS alijansu, levu sredinu, demokratsku socijalističku političku stranku na predsedničkim izborima 2017. godine i izborio je tesnu pobjedu u drugom krugu glasanja Ekvadora 2. aprila 2017. godine.

Prema Njujork Tajmsu, kada je preuzeo funkciju 24. maja 2017. godine, Moreno je postao jedini šef države koji trenutno služi na svetu koji koristi invalidska kolica.

Tokom njegove prve godine u vladi, vladin budžet za osobe sa invaliditetom iznosio je približno 2 miliona američkih dolara. Tokom njegovog mandata, budžet za osobe sa invaliditetom povećao se na 150 miliona američkih dolara, uglavnom zahvaljujući ovom zastupanju.

Ostale mere za poboljšanje učešća Ekvadoranaca sa invaliditetom uključuju uredbu iz 2010. godine koja zahteva da kompanije sa preko 25 zaposlenih imaju najmanje 4% zaposlenih u osobama sa invaliditetom.

Invalidnost i Liderstvo – govor Toma Šekspira

Fotografija Toma Šekspira

Evo mojih razmišljanja o invalidnosti i liderstvu...

Prvo, osobe sa invaliditetom su moćne

Živeti sa invaliditetom i istovremeno postići sjajne stvari deo je svakodnevnog magije koju smo mi usavršili. Ne radi se o superzvezdama. Reč je o većini običnih osoba sa invaliditetom koje ispoljavaju svoju snagu i svoju sreću i ponos, čak i ako se suočavaju sa telima koja ih ne slušaju, sa bolešću, sa frustracijom i umorom. Da biste preživeli sa invaliditetom, da biste se snašli u svetu koji

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

vas često ne želi, morate da budete čvrsti.

Morate da istrajete.

Treba da se nasmešite u lice nepristojnosti i da nastavite dalje i kada ste povređeni ili osramoćeni tuđom sramotom. Neverovatni smo! Svakodnevno radimo izvanredne stvari.

Znam sasvim sigurno da to važi za svaku osobu sa invaliditetom ovde, i stotine ako ne i hiljade ljudi koji nisu ovde.

Drugo, imamo tajnu. Kako to radimo?

Osobe sa invaliditetom koje uspevaju, uspevaju svojom hrabrošću i odlučnošću. Ne odustajemo. Prevladamo jednu stvar i imamo osećaj postignuća. A onda prevladamo još jednu stvar, i to se opet događa. I polako ali sigurno, shvatamo koliko više možemo da učinimo.

U svom životu to sam doživeo kada sam počeo da radim istraživanje o invalidnosti u Africi. Plašio sam se odlaska u Zambiju i Ugandu. Mislio sam da neću uspeti da ih obidem. Mislio sam da neću razumeti živote ljudi. Ali shvatio sam da, i pored invalidskih kolica i blata, kamenja i rupa, mogu da se snađem. To sam prvi put shvatio u Lusaki, gde su me dvojica jakih kolega uzeli za ruku i umarširali niz sporednu uličicu da vidim krojača sa invaliditetom koji radi na uličnoj pijaci. Tako da sam znao da mogu da preživim u Zambiji, uz malu pomoć prijatelja.

A onda sam otišao u Ugandu i brinuo sam se o tome, koliko će to biti teško. Ali nije bilo. A onda sam otišao u Keniju. A onda je došlo vreme da odem u Sijeru Leone i mislio sam da to nikada neću moći. Jedna od najsiromašnijih zemalja, zemlja koja je imala građanski rat i ebolu, i poslednja stvar koja im je bila potrebna sam ja. Ali, otišao sam, i znate šta? Naravno, sve je bilo u redu. Ljudi su bili divni, a priče živopisne, i opet su mi svi pomogli. A ono o čemu govorim je ono što psiholozi nazivaju sticanjem imuniteta na nepovoljne okolnosti. Uspete malo po malo i postajete jači da biste se suočili sa sledećim izazovom. I oh, da, koliko se mi suočavamo se sa izazovima!

I otkad sam razgovarao s tim uličnim krojačem još u Lusaki, shvatio sam da mi, osobe sa invaliditetom, imamo zajednički jezik. Možda potičemo iz različitih kultura, ali iskusili smo iste frustracije, isto sažaljenje, istu stigmu. I mi često izlazimo iz svega toga nasmejani i zahvalni na šansi koju smo dobili.

Osobe sa invaliditetom koje uspevaju čine to duhovitošću i šarmom. Ne zato što smo posebno obdareni tim kvalitetima, već zato što ih učimo. Zato što moramo. Moramo da olakšamo drugima, pa se nasmejemo ili ispričamo šalu. Često moramo da ih navedemo da nam pomognu. Ili da nam barem otvore vrata i slušaju nas i ravnopravno se odnose prema nama. Mi plaćamo

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

cenu i to nas košta, sva ta duhovitost i šarm. Moramo da progutamo svoje frustracije i pristojno se osmehnemo glupostima drugih ljudi. Ali znamo da je to način da se uspe i vodi, da se prevaziđe neznanje i otpor. Kao što je Džordž Bernard Šo rekao: "Ako želite da ljudima saopštite istinu, nasmejte ih, inače će vas ubiti."

Osobe sa invaliditetom krše pravila. Mi radimo stvari na svoj način. Nikada nećemo da se uskladimo, pa od nužnosti pravimo vrlinu. Mi smo i neverovatni u vezi nekih stvari. Pravimo se naivni. Mi koristimo svoje razlike da bismo dobili ono što želimo. Svi nas se sećaju. Polovina nam se divi i verovatno nas polovina mrzi, ali mi često dobijamo ono što želimo. Mi smo tvrdoglavo uporni i efikasni u postizanju rezultata.

Treće, razgovarajmo o sindromu "visokog maka"

Upravo sam se vratio iz Australije, gde koriste frazu „sindrom visokog maka“ da opišu kako uspešne ljude može da napadne njihova sopstvena zajednica.

Kao zajednica, ponekad mi, osobe sa invaliditetom, nismo baš ljubazni prema našim vođama.

Možda smo potrošili toliko vremena boreći se za sebe, da je teško shvatiti da smo deo šire mreže. Možda nam smeta tuđ uspeh. Mogli bismo reći da nas lično toliko često ugnjetavanje spečava da se ističemo, da kada neko drugi dospe u prvi plan, mi se brinemo kako se to oslikava na nas.

Ali mi možemo i drugačije.

Možemo da budemo podrška jedni drugima i možemo da se radujemo uspehu drugih osoba sa invaliditetom.

Možemo da se setimo da svaka uspešna osoba sa invaliditetom onemogućava laž da smo građani drugog reda, da ne možemo da postignemo, da ne možemo da pobedimo.

Mnogi od nas su gledali kako, sada nažalost pokojna, sjajna Stela Jang govori o "vulgarizovanoj inspiraciji". Ali brinem se da smo pogrešno protumačili njen stav. Nije rekla da osobe sa invaliditetom ne mogu da se istaknu, ne mogu da budu vođe, ne mogu da budu predmet divljenja. Rekla je, "Prestanite da nas patronizujete, prestanite da mislite da je bilo koji manji podvig vredan aplauza. Sačuvajte vaše pohvale za trenutak kada zaista učinimo nešto posebno."

Dakle, kažem da bi trebalo da budemo ponosni na naše lidere, treba da ih podržavamo, treba da učimo od njih, treba da ulažemo u sledeću generaciju lidera, treba da pravimo planove za budućnost, i za naše OOSI i za naše projekte. Zapamtite, kada neko od nas uspe, svi smo uspeli.

Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom *Walk the Talk with Persons with Disabilities*

Četvrto, budimo jasni. Osobe sa invaliditetom vode drugačije.

Ne moramo da vodimo sa prve linije fronta, iako možemo. Mi radimo zajedno. Često zato što moramo. Potrebni su nam drugi ljudi, što je naša snaga. Ne možemo sami, čak i ako želimo.

Pokušao sam da izvučem maksimum iz drugih. Pokušao sam da vodim iz senke. Pokušao sam da sarađujem. Otkrio sam da ako želite da neko nešto uradi, nagovorite ih da misle da je to zapravo njihova ideja, i to je efikasnije od toga da im kažete da rade na vaš način. Ne morate da prisvojite zasluge. Samo cilj treba da se ostvari.

Postoji tiha snaga, tiho vođstvo, koje se sastoji od uticaja na mišljenje i prioritete, a ne naređivanja. Setite se duhovitosti i šarma.

Ali možemo i drugačije, naravno. Možemo da imamo velike ideje. Možemo da šefujemo ljudima. Možemo da vodimo sa prve linije fronta. Ali pokažimo da postoje različiti načini da budete vođa. Postoji toliko različitih načina, verovatno koliko ima ljudi u ovoj sobi. Ali moramo da nastavimo sa prenosom štafete. Dakle, ne pravimo se da smo baš mi neophodni i nezamenljivi. Povežimo se sa drugima i budimo mentori sledećoj generaciji lidera i predajmo im stafetu, a možda i mi sami možemo da se zainteresujemo za druge stvari ... i to je sve što imam da kažem. Hvala.